

Eigersund Høyre 125 år 1883 - 2008

Av Olaf Aurdal

Eigersund 1895

Egersund 1895

Eigersund Høyre
125 år
1883 - 2008

Av Olaf Aurdal

Innhold

Forord	9	Foreningens navn	87
Hilsen fra Rogaland Høyre	11	Ledere i Høyre	89
Innledning	13	Høyre i Eigersund herred og Helleland	97
Folkestyre eller embetsmannsstyre	15	Medlemstall, kontingent, foreningsøkonomi og æresmedlemmer	99
Rogalands første politiske parti blir til	19	Høyreordførere i Eigersund bykommune	101
Lokal strid og krangel	33	Høyreordførere i Eigersund bykommune	103
Egersundsposten og Dalernes Tidende/Dalane Tidende	37	Unge Høyre	105
Kampen om flagget og 17. maiskandale	41	Kvinner i Høyre	109
Folkeavstemming om unionsoppløsning og monarki	45	Eigersund og Omegn Høyrekvinner	115
Tiden fra 1905 til 1920	49	Eigersund Senior Høyre	117
Mellomkrigstiden	51	Stemmerett og valgordninger	119
Okkupasjon, krig og gjenreisning	57	Lokale representanter og kandidater til Stortinget	123
Kommunevalget 1947 en katastrofe for Eigersund Høyre	61	Fylkestingrepresentanter	127
Byutvidelse, kommunesammenslåing og navnestrid	65	Formannskapsloven	129
Spesielle hendelser etter kommunesammenslåingen	71	100-årsjubileumet 1983	131
Bruk av offentlige midler og eiendomsskatt	75	Høyre i jubileumsåret 2008	135
Resultater ved stortingsvalg	77	Tidstavle	139
Resultater ved kommunevalg	79	Kilder	143
Kommunevalgprogram	81		
Medlems- og valgavisen Eigersundsposten	85		

Forord

Eigersund Høyres historie, som du nå sitter med, er kommet i stand takket være vårt æresmedlem Olaf Aurdal. Han var så vennlig å ta på seg oppdraget med å hente inn opplysninger, bilder og data, og sette dette sammen til et bokverk som nå er klart. Vi er en stor takk skyldig for det arbeidet Olaf Aurdal har lagt ned i tilblivelsen av denne boken.

Boken inneholder interessant stoff gjennom 125 år, fra den spede begynnelse "den 17de Mai i 1883", til dagens hektiske samfunn i 2008. I alle disse årene har Høyre vært en del av hverdagen i vår kommune og vært med å sette preg på livet til oss og våre forgjengere.

Et bokverk som dette lar seg ikke realisere uten økonomisk bistand. Det har vi mottatt og takker hjerteligst for tilskudd.

Det er og på sin plass å takke alle som har gjort en innsats for Høyre i disse 125 årene. Mange har vært folkevalgte, andre har bidratt med betydelig arbeid i foreningen, råd og utvalg, eller i kulissene. Til sammen har dette gjort at det har vært mulig å drive et lokalpolitisk parti som Høyre. Vi vil arbeide videre for at Eigersund Høyre skal fortsette å være i posisjon.

Jeg er stolt av å være leder av kommunens eldste politiske parti og å markere det med jubileumsfest og egen bok.

Leif Erik Egaas
Leder Eigersund Høyre

Layout: Sogndalstrand Media as
Foto: Dalane Folkemuseum, Fotohuset Centrum as og private bilder
Trykk: Gunnarshaug Trykkeri as
Utgitt av Eigersund Høyre 2008
Opplag: 1.000

Hilsen fra Rogaland Høyre

Det er med stor glede at jeg på vegne av Rogaland Høyre kan gratulere Eigersund Høyre med 125 årsjubileet. Foreningen er ikke bare den eldste i Rogaland, men også blant de første som etablerte seg i hele Norge. Det er Rogaland Høyre stolt av.

Eigersund Høyre fremstår som en livskraftig 125-åring. For andre kommunevalg på rad ble Eigersund Høyre kommunens største parti og har ordførerposisjonen. Det er et godt utgangspunkt for tiden fremover.

Lykke til med arbeidet videre.

Med vennlig hilsen

Siri A Meling
Leder Rogaland Høyre

Innledning

Torsdag 17. mai 1883 ble *"Grundlovsvennernes 17de Mai Forening for Egersunds Ladestad og Landsogn"* stiftet og er dermed Rogalands eldste politiske parti. Høyre på landsplan ble stiftet 25. august 1884 og Rogaland Høyre juni 1921.

Eigersund Høyre ønsker å markere 125-års jubileumet og har anmodet meg om å skrive lokalpartiets historie med oversikt over partiorganisasjonens tilblivelse og utvikling gjennom disse årene. Det har ikke bare vært enkelt å skrive dette, da intet arkivmateriale fra før krigen er å oppdrive. Dette fordi arkiv, medlemslister m.v. sannsynligvis ble ødelagt ved krigsutbruddet i 1940. Partiets manglende arkivsystem etter 1945 har også vanskeliggjort gjennomføring av oppdraget. Fraværet av styreprotokoller, årsrapporter, beretninger fra kommunestyregruppen, til og med også fra de seinere år, har vanskeliggjort å finne ut hva Høyre har stått for og fått utrettet.

En jubileumsbok for et lokalt politisk parti kan lett bli skrevet i for rosende ordelag. Spesielt når den som fører jubileumsskriftet i pennen selv har vært en del av lokalpartiet i 40 år. Jeg mener likevel at jeg etter beste evne har skrevet en tilnærmet korrekt framstilling.

Boken er så visst ikke noe vitenskapelig arbeide, skrevet på delvis tynt bakgrunnsmateriale, særlig når det gjelder navn og årstall for Unge Høyre. Den desidert viktigste kilde har vært "Jubileumsberetning for Eigersund Høyre" som Abram Kjell SørDAL skrev ved Høyres 100-års markering i 1983. Fra boken "Mellom Varberg og Kontrari", skrevet av Sigmund Birkeland og Abram Kjell SørDAL, er hentet nyttig informasjon. Aktuelt stoff er i tillegg hentet fra "Eigersund Byhistorie", bind II, av Harald Hamre. Alle kilder er oppgitt til slutt i boken. Jeg har også gjort bruk av egne notater og eget arkiv fra jeg selv startet i lokalpolitikken i 1972.

Kildematerialet er ikke fullstendig. Jeg ber derfor allerede på forhånd om unnskyldning for misforståelser og feil jeg måtte ha gjort meg skyldig i, eller saker som burde ha vært omtalt og ikke er kommet med.

Det har ikke latt seg gjøre å oppdrive bilder av middelskolebestyrer John Søiland, prost Carl N Bugge og gaardmand Peder Jacobsen Hovland som alle var med på å stifte pariet i 1883 eller var med i det første styret.

Ellers takk til alle som har bidratt med opplysninger og private bilder. En særlig takk til Dalane Folkemuseum som har stilt hele 21 bilder til disposisjon.

Det er mitt håp at denne bok kan være til glede og nytte for alle som er interessert i Eigersunds lokalpolitikk.

Egersund, juli 2008
Olaf Aurdal

Folkestyre eller embetsmannsstyre

Høyres historie er preget av både radikale og konservative politiske strømninger. Slik også lokalt i Eigersund. Eigersund Høyre har sitt utspring i de skjerpede politiske motsetninger i siste halvdel av 1800-tallet.

1880-årene var en brytningstid i Egersund på lik linje med resten av landet. Egersund var blitt en industriby med jernbane og nye næringsvirksomheter. Det var brytninger mellom gammelt og nytt, mellom unge og eldre. Todelingen på det sosiale området gjorde seg også fortsatt gjeldende.

På det sentrale statsmaktområde var det konge og regjering som satt med makten. Begrep om parlamentarisme var ikke nedfeldt i grunnloven. Forholdet mellom stortinget og konge/regjering tilspisset seg da verken konge eller regjering bøyd seg for flertallet i stortinget. I stortinget var det den gang ikke politiske partier, men det oppsto etterhvert løse grupperinger som ble kalt "Høyre" og "Venstre". Disse gruppene ble uforsonlige motstandere der "Høyre" forholdt seg til grunnloven, støttet konge og regjering, mens "Venstre" krevde forandringer og parlamentarisme.

9. juni 1880 behandlet stortinget en sak som i realiteten gikk på kongens rett til å nekte grunnlovsendringer. Den dagen stortinget behandlet denne saken stod en mengde mennesker utenfor telegrafstasjonen på Torget i Egersund og ventet i spenning på stortingets avgjørelse. Folk ventet utover hele kvelden og natten, men først neste dag forelå resultatet. De radikale, d.v.s. "Venstre", gikk av med seieren og spenningen ble utløst. Stavanger Amtstidende og Adresseavis beskriver tilstanden på Torget slik: *"den ubesindige Ungdom jublet, mens de eldre rystede paa Hovedet"*. Avisen skriver videre at dette *"skjæbnsvangre Skridt"* fikk konservative

egersundere til å se på framtiden "med Vemod og bange Anelser", og "Mænd der med Glæde ser tilbage paa de 66 lykkelige Aar vort Land har oplevet under Konstitutionen og Foreningen med Sverige".

"9. juni-vedtaket" resulterte i at motsetningene i stortinget, med konge og regjering, var helt låste. Bare et nyvalgt storting kunne løse opp i striden om kongens rett til å nekte endringer i grunnloven. Forenklet kan vi si at sakensnevret seg inn til spørsmålet om embetsmannsstyre eller folkestyre. Disse formaliteter skapte enormt politisk engasjement utover hele landet, ikke minst i Egersund. Den tilspissede politiske uenighet i 1880-årene økte interessen for politikk. Folk ble engasjerte og tok standpunkt for den ene eller den andre side, ofte med en kompromissløs iver og entusiasme, hvor prinsippene gikk foran alt, og sunn fornuft og praktiske muligheter ble sett på som svakhet og svik. Det var den rikspolitiske situasjonen som avspeilet seg også i Egersund.

Gjennom hele 1800-tallet var forholdet til Sverige dominerende i norsk politikk. Fra norsk side var det full enighet om å unngå endringer i unionsforholdet som kunne svekke Norges frie stilling i unionen og føre til nærmere tilknytning til Sverige. Det førte blant annet til at Grunnloven av 1814 kom til å stå sterkt i folks bevissthet som det sikreste bolverk mot svenske ønsker om en fastere union. Derfor ble i mange år alle forslag til endringer i grunnloven avvist.

Men tidene endret seg. Bedre kommunikasjoner førte til hurtigere beslutningsprosesser, og det ble etter hvert klart at det norske statsapparat ikke fungerte godt nok når stortinget bare satt sammen noen måneder hvert 3. år

I 1869 ble årlige storting innført. Også det økte den politiske interessen blant folk samtidig som det ble sterkere antydninger til partigrupperinger på stortinget. Nye menn kom inn i rikspolitikken og ønsket selvfølgelig også å komme i ledende posisjoner. Regjeringen, derimot, ønsket ikke å dele makten med andre og søkte støtte hos unionskongen. Dermed ble unions-

politikk blandet sammen på en annen måte enn før. Det ble kompetansestrid mellom storting og regjering som endte med at maktbalansen i staten ble forrykket til stortingets fordel samtidig som nye menn trådte fram i ledende stillinger.

Selv om det ikke var politiske partier, var stortingsvalget 1882 i realiteten det første partivalg i landet. I Egersund prestegjeld var det da 240 stemmeberettigede menn. Valgdeltagelsen var 62% mot 38% i 1879. Konsul Tønnes H Puntervold og sogneprest Johannes Irgens ble valgt som delegater til valgtinget i amtet. På dette valgtinget dominerte "venstresiden" og ingen av de 7 stortingsrepresentantene fra Rogaland representerte "høyresiden".

I Erkjendelsen af, at det nu er Tid til at samle vort Folk til Kamp imod den Aandsretning, som gjør sig gjældende inden den nuværende Storthingsmajoritet, indbyde vi Medborgere, ældre og yngre, stemmeberettigede og ikke stemmeberettigede, som heri maatte være enige med os, til at møde Thorsdagen den 17 Mai Kl. 6 i Gymnastiklokalet for at danne en Grundlovsvennernes 17de Mai Forening.

Hammer, Sorenskriver.	Joh. Irgens, Provst.
John Søyland, Skolebestyrer.	T. H. Puntervold, Consul.
A. L. Wallstrøm, Verksmester.	C. N. Bugge, Provst.
	W. Bøe, Kjøbmand.

Annonce i Egersundsposten 16. mai 1883.

Rogalands første politiske parti blir til

9. juni-vedtaket, høyresidens lokale valgseier i 1882 som ble snudd til nederlag da stortingsrepresentanter fra amtet ble valgt, samt det at stortinget i april 1883 utferdiget riksrettstiltale, plaget nok de aktive høyrefolkene i Egersund. Situasjonen var fortvilet, særlig fordi de tross alt hadde fått overveldende lokal oppslutning blant byens velgere. Men valgresultatet i resten av fylket hadde fratatt dem enhver mulighet til innflytelse på riksplan. Det var med en slik bakgrunn Høyre ble stiftet i Egersund. Stemningen kan leses mellom linjene i den annonsen som sto innrykket i Egersundsposten 16. mai 1883:

"I Erkjendelsen af, at det nu er Tid til at samle vort Folk til Kamp imod den Aandsretning, som gjør sig gjældende inden den nuværende Storthingsmajoritet, indbyder vi Medborgere, ældre og yngre, stemmeberettigede og ikke stemmeberettigede, som heri maatte være enige med os, til at møde Thorsdagen den 17. Mai Kl. 6 i Gymnastiklokalet for at danne en Grundlovsvennernes 17de Mai Forening". Innbydelsen var undertegnet av byens elite: Sorenskriver Hammer, Provst J Irgens, Skolebestyrer John Søyland, Konsul T H Puntervold, Verksmester A L Wallstrøm, Provst C N Bugge og Kjøbmand W Bøe.

Thomas Henrik Hammer var sorenskriver og magistrat og kom til Egersund i 1869. Han var en meget bestemt og myndig herremann som ved enhver anledning forsvarte embetsstandens autoritet. Han avsluttet sine embetsplikter 84 år gammel. Hammergeården, Strandgaten 49 bærer hans navn.

Johannes Chr Irgens var provst. Han ble utskjelt som hykler da han ville innføre ny salmebok. På Eigerøy ble han nesten kjeppjaget fordi han ville

innføre den nye Jensens lesebok. Overtro og gammel tro skapte frykt og satte sinnene i kok.

John Søyland var skolebestyrer på middelskolen. Han ivret for ungdommens fysiske fostring, var svært sterk i troen og startet søndagsskole, barne- og ungdomsforeninger. Han ble betraktet *"en av vort lands mest kjente skolemænd"*.

Tønnes Hauge Puntervold var byens rikeste mann og ble omtalt som *"verdens herre"*. Han var som en patriark i bysamfunnet og kunne refse og oppmuntre sine medborgere. Han ivret for at forretningsdrivende måtte følge med i tiden, men politisk var han uvanlig konservativ. I 1883 tok han initiativ til å starte Redningssselskapet, men lyktes ikke. Han var ordfører i byen 1869 og 1875.

Verksmester Andreas L. Wallstrøm

Sorenskriver og magistrat Thomas Henrik Hammer

- 1974** Kværner Brug A/S etablerer seg i Eigersund og nytt sjukehus på Lagård tas i bruk
- 1979** Fayancefabrikken nedlegges
- 1980** Eigersund blir fergeby med forbindelse til kontinentet
- 1986** Psykiatrisk sjukeheim tas i bruk på Lagård og Eigersund Fayancemuseum åpnes
- 1987** Vinmonopolet åpner utsalg i Eigersund og brannstasjonen blir Rådhus
- 1988** Første kommunale barnehage åpnet på Rundevoll. Hellvik skole brant ned
- 1989** Hellvik idrettshall åpnes og Dalane videregående skole samles på Lagård
- 1990** Eigersund Meieri legges ned og Helleland Grendehus åpnes
- 1992** Institusjonen Bakkebø nedlegges og kommunen kjøper området
- 1998** Eigersund by 200 år og har besøk av Kong Harald V og Dronning Sonja
- 2007** Turstien mellom Hellvik og Eigersund åpnet
- 2008** Eikunda åpner nytt supermarked og leilighetskompleks

Kilder:

Biografi om Anna Bugge av Liv Wicksell Nordqvist

Dalane Folkemuseum

Dalane og Ognas jubileumsbok 1937

Dalernes Tidende/Dalane Tidende

Eigersundsposten

Eigersund byhistorie, Okka by, av Harald Hamre

Eigersund herads jubileumsbok 1937 av Aasmund Salveson

Eigersund Høyres arkiv

Eigersund Høyres Jubileumsberetning 1983, Eigersund Høyre 100 år, av Abram Kjell SørDAL

Folk og Gård av Alf Christian Oddane og Sigmund Birkeland

Høyre i Rogalands landdistrikter og byer 1918 - 1930 av Olav Gjesteland

Mellom Varberg og Kontrari av Sigmund Birkeland og Abram Kjell SørDAL

Olaf Aurdals arkiv

Rogaland Høyre 60 år av Lars Vaage

Torsdag 17. mai 1883 ble **"Grundlovsvennernes 17de Mai Forening for Egersunds Ladestad og Landsogn"** stiftet og er dermed Rogalands eldste politiske parti. 125 år etter i 2008 skriver Olaf Aurdal om politikk, samfunn og hendelser som har preget Eigersund.

Eigersund 2008